

בביאור ענין השבים מעורכי המלחמה ובענין חינוך הבית

א. בטעם השיבה לביתו מן המחנה.

כי תצא למלחמה על איביך וראית סוס ורכב עם רב ממך, לא תירא מהם, כי ד' אלהיך עמך המעלך מארץ מצרים. ...אל ירך לבבכם, אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם.

...מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו.

- ילך וישב לביתו, פן ימות במלחמה ואיש אחר יחנכנו.

ומי האיש אשר נטע כרם ולא חללו

- ילך וישב לביתו, פן ימות במלחמה ואיש אחר יחללנו.

ומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה

- ילך וישב לביתו, פן ימות במלחמה ואיש אחר יקחנה. (דברים כ; א, ג, ה-ז)

רבותינו הפרשנים הראשונים למדו את טעם הענין, שכיון שטרוד לכו של האיש באשר הותיר מאחריו, שמא בבואו למלחמה, ינוס הוא, או שימיס את לבב אחיו. "שיש נותן אל לבו כשהולך למלחמה ודואג שמא אין לי מזל לחנך את ביתי או את אשתי או את כרמי, ומתוך כך גרם מזלי ללכת עתה במלחמה ומתוך כך ירא למות" (רשב"ם פסוק ה). "ויהיה טעם פן ימות", שהוא יחשוב בלבו כן, וינוס" (רמב"ן פסוק ח). "כי לבו וכל תאוותו לחנך ביתו, והנה לכו לביתו - לא למלחמה, על כן ינוס ויניס אחרים" (אבן-עזרא פסוק ה).

ומן הסתם הדברים נלמדים מריש הפרשה ומסופה. שכותרת הפרשייה היא מה שאומר הכהן ליוצאים לצבא: "אל ירך לבבכם, אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם". וכן בסוף, בהוספת הדברים על-ידי השוטרים שגם רך הלבב אף הוא חוזר לביתו, ש"לא ימס את לבב אחיו כלבבו". ונלמד סתום מן המפורש, כי כל הענין סובב סביב ענין זה.

וכללם הרמב"ם בספר המצוות, מצות-עשה קצא: "הוא שצונו שנמנה בהן שיוכיח לעם תוכחת המלחמה ויחזיר מי שאינו ראוי להלחם, אם לחולשתו, או בעבור שתהיה מחשבתו בענין, - יחייב לו מעט הגבורה למלחמה". ובסוף פרק ז מהלכות מלכים, האריך הרמב"ם בכך שלא יהיה הלוחם טרוד בשעת המלחמה בדברים אחרים.

וכן החינוך, במצוה תקכו: "והענין להיות מחזירין מן המלחמה מי שנטע כרם ולא אכל ממנו, או אירש אשה ולא לקחה, או בנה בית ולא שכך בו, וכן הירא מעברות שבידו, גם זה הדבר ראוי וכשר, כי כל אלו בני-אדם חלושים מאד מבוא במלחמה, כי מחשבתם נתפסת הרבה על הדברים הנזכרים בכתוב, ואלו יניאו לב חבריהם, וכענין שכתוב בפירוש: "ולא ימס את לבב אחיו". הרי שהבין את הכתוב בסוף הפרשה כמכוון על הפרשיה כולה¹.

וברבנו בחיי (פסוק ט): "והנה הדברים האלה, הבית, והכרם, והאשה, הם חמדת בני-אדם, והם סבה למשוך הלב ולהיות המחשבה טרודה בהם, ונמצאו יוצאי המלחמה שאין לב אחד מהן במלחמה, אלא בביתו, או בכרמו, או באשתו, ועל-כן תצוה התורה שישובו לביתם, שאין ליוצאי המלחמה תועלת בהם, אלא נזק גדול".

וראוי לשאול בזה שאלה גדולה, אם כך הוא הטעם, מה בין ביתו בארץ-ישראל לבין אם ביתו בחוצה-לארץ אף ששם אינו מצוה (ירושלמי סוטה ח ; ד), לגבי ההגדרה המקצועית הצבאית של שילוחו של הבונה בית מן המחנה מפני רכות לבבו, שאם הטעם שמא יהיה טרוד, הרי גם אם יהיה ביתו בחוץ-לארץ יהיה טרוד? וכן אפשר לשאול בבית שבא לו בגזילה (ספרי דברים קצד, סוטה מג.)²? או במחזיר גרושתו (ספרי דברים קצו, סוטה מד.)?

נראה לומר שאמנם הגדירה התורה רכות לב מה היא. וכשם שהבבלי ממעט בית הגזול, ולא יעלה על הדעת לשחרר מן המחנה את מי שגזל בית, אף שכבר עשה תשובה (ראה סוטה מד.), כך גם הבונה בית בחוצה-לארץ, הוא ממש כבית הגזול, שלא יעלה על הדעת שישחרר לשם חינוך ביתו בחוץ-לארץ. ואין חשש שתבוא רכות הלב בו, שאינה באה ממעשה אסור (אף שכבר עשה תשובה ונתן דמיו, ואולי כיון שעשה תשובה). שכן לא מכירה התורה בבעלות איש ישראל על רכוש נכסי דלא נידי שבחוץ-לארץ, לענין שיחשב לו ביתו, וודאי שלא מכירה בטרדתו מכך בכל הקשור לחזרה מעורכי המלחמה.

1. ולכן לא זכיתי להבין דברי המנחת-חינוך שם, אשר נתלבט אם לחזרין - "נתנה התורה רשות להם לחזור אם חוצים, אבל אם חוצים להיות במלחמה - הרשות בידם, או שצריך לחזור, ומה שאמר "ילך וישב לביתו" הוא חובה עליו... והנה הירא וכו' מסברא מחוייב לשוב, כדי שלא ימס וכו', אבל האחרים - כגון בנה וכו' - לא נתברר". ולכאורה החינוך הבין שטעם "ימס" קאי על כל הענין, וצריך עיון. (אמנם ראה העמק-דבר לנצי"ב דברים כד ; ה, שהוא כתב ש"נקי יהיה לביתו" הוא פטור, אך רשאי לצאת.)

2. אמנם בשלמא בביתו גזול, שאין צערו עליו כעל ביתו שלו.

ב. חינוך הבית - מצוה?

ומכאן באנו להתבונן בעו"ה בענין חינוך הבית, שהוא היחיד מבין שלושת הסיבות לחזור מן המלחמה, שלכאורה איננו מצוה. אולי משום כך תרגם יונתן: "מאן גברא דיבנה ביתא חדתא ולא קבע ביה מזוזתא", שהוא ודאי מצות-עשה. אמנם רש"י פירש ש"חינוך לשון התחלה" (פסוק ה). וכן - "הוא ענין התחלה לדבר שעתיד לעמוד בו, כמו 'ולא חנכו' (מצודת-ציון משלי כב : ה).

ובאופן פשוט החינוך הוא הישיבה עצמה בבית. זאת ניתן ללמוד מהשוואת הפסוקים בפרשייה שלנו לעומת הפסוקים המובאים בקללה שבפרשת כי תבא³: "אשה תארש ואיש אחר ישכבנה, בית תבנה ולא תשב בו, כרם תטע ולא תחללנו".

ובמשנה סוטה (ח ; ד), בירור בענין חינוך הבית, בכל אשר נגע לחזרת האיש לביתו מן המלחמה: "אחד הבונה בית התבן, בית הבקר, בית העצים, בית האוצרות, אחד הבונה, ואחד הלוקח, ואחד היורש, ואחד שניתן לו מתנה", ובברייתא בירושלמי בירורים נוספים, וכולם לענין שיבה לביתו מן המחנה.

אלא שלמעט פרשיה זו שבתורה, לא מצאנו כלל על מצוה או הנהגה שכזו כזו שתיקרא "חינוך הבית". ונוקקים אנו רק לרמזים על הנהגה זו אשר מזכרת בתורה, מדברי חכמינו ז"ל. ואמנם בירושלמי למדנו מילתא חדתא בענין חינוך הבית עצמו, שלא דוקא בהקשר עם השיבה מן המחנה, וכפי שהוזכר כבר לעיל: "יכול הבונה בית בחוץ-לארץ יהא חוזר, תלמוד לומר ולא חנכו - את שמצוה לחנכו, יצא זה שאינו מצוה לחנכו". מכאן לראשונה אנו לומדים שיש אכן בית שמצוה לחנכו. שמא נוכל לפרש, שכיון שהדירה בארץ-ישראל מצוה היא, אם כן מצוה לגור בבית, והביטוי "מצוה לחנכו", אינו אלא שמצוה לדור בבית בארץ-ישראל, ויבוא זה מן המחנה ויתחיל לדור בו, שהרי חינוך לשון התחלה הוא, ובכך יחל בקיום המצוה של יישוב ארץ-ישראל.

ובאמת לא הרחיקו הפוסקים לכת בנתינת תוקף של מצוה או גדרי מצוה לחינוך הבית, או טקס חינוך הבית.

3. דברים כח ; ל.

ראה למשל בריש ספר שאילתות דרב אחאי גאון: "כאיניש דבני ביתא, וכד מצבית ליה וגמר ליה לעיבידתיה, עביד הילולא חד יומא כדאמרי אינשי הילול בתי", וכתב שם הנצי"ב בהעמק-שאלה: "כשמכינו ומעמידו על התיקון הראוי". ומובא בתנחומא בראשית ב "מאן דבנא ביתא וגמר לעיבידתיה ועביד יומא טבא".

ובשו"ת באר-שבע לרכנו יששכר בער איילנבורג זצ"ל, תלמיד בעל הלבושים ובעל והסמ"ע, סימן ע, כתב: "נשאלתי מי שנדר שלא ילך לסעודת הרשות כי אם דוקא לסעודת מצוה אם מותר לו לילך לסעודה שעושין לחינוך הבית או לא? וזהו תשובתי: יראה שיש לחלק בדבר אם הוא בארץ-ישראל [ש]אז נקרא סעודת מצוה, אבל בחוצה-לארץ נקרא סעודת הרשות. וראיה, מהא דגרסינן בירושלמי דסוטה פרק משוח מלחמה... כן פסק הרמב"ם בפרק ז מהלכות מלכים [הלכה יד]. וכי תימא נהי דחינוך הבית גופיה בארץ-ישראל הוא מצוה, מיהו הסעודה שעושין עליו מאן יימא שהיא מצוה?". והביא ראיה מהנימוקי-יוסף בפרק יש נוחלין, שכתב על ענין שפסקו לכרות עצים למערכה בט"ו באב: "ומפני שבאותו יום היו משלימים ומסיימים המצוה, היו עושין שמחה גדולה וכו', מכאן שהוא מנהג לשמוח בענין מצוה עד שכשהשלימה עושים שמחה ומשתה ויום טוב". ועיין שם בבאר-שבע.

ובעקבותיו במגן-אברהם סימן תקסח, בהלכות תעניות, וראה גם יד-אפרים שם.

וראה בשו"ת יהודה-יעלה חמוהר"י אסאד זצ"ל, אורח-חיים סימן קצב, בירור מענין, שאם אמרינן כירושלמי שחינוך הבית הוא ענין רק לארץ-ישראל, הרי הא שבבלי שחינוך הבית פרט לגזלן, הוא דוקא בגזל מישראל, למאן דאמר אין קנין לנכרי בארץ-ישראל, ואפילו למאן דאמר יש קנין לנכרי בארץ-ישראל, הרי הוא חונך בית הגזול מן הנכרי בארץ-ישראל, למאן דאמר גזל נכרי מותר⁴.

4. כאן ראוי להעיר מסיפור אודות ראשי אבות משפחתי, משפחת לעווי המפורסמת, אשר באו לירושלים (בשנת ה'תר"ד) עוד טרם החלה בבניה, וייסדו את שכונת מאה-שערים בשנת ה'תרל"ד אחד מן החשובים שבהם הלא הוא ר' שלמה זלמן בהר"ן, אבי משפחת בהר"ן לתולדותיה, ובנו של רבי נחום משאדיק, המגרש שמקנה בתחילה ליסוד שכונת מאה-שערים היה קטן ביותר. שיטת תיחום הקרקע שנקנתה מן הערבים, היתה ספירת "צעדים", ולסימן גבול הניחו אבנים על-גבי הקרקע, אך לא טרחו להשקיען בה. והיו יוצאים בשעות הלילה ומסיטים מעט את האבנים ממקומן, וכך היתה מתרחבת הקרקע ומתפשטת, והערבים כלל לא הרגישו בכך. בסוף ימיו אמר ר' שלמה זלמן בהר"ן: הייתו צטער כל ימי שלא הזיזו את האבנים יותר. ולשאלת מי ששאל, המותר גזל הקרקע מן הגוי? ענה: אילו הייתי יודע בבירור שהקרקע של הערבים, אולי לא היינו מזיזים את

השבים מעורכי המלחמה וחינוך הבית

ובמקומות ספורים נוספים באו דברי רבותינו האחרונים בעינין חינוך הבית, ולא באנו בפרק זה אלא לציין לכמה מהם.

האבנים. אך הקרקע איננה שלהם, היא בידיהם בגניבה מדורי-דורות. הם גנבו וחמסו אותה מידי יהודים, ורק אנחנו הננו יורשים של בעלי הקרקע האמיתיים. (ראה בספר "מרמויות ירושלים" ליעקב גליס, ירושלים ה'תשכ"ב, עמודים רח-רט).